

Multinational Corporation from the Perspective of European Union Internal Market Law

Mostafa Asgharian¹

Abstract

‘Multinational corporation’ is a challenging topic of the day which ignited a hot debate among legal writers, that, despite the prosperity it has for investee countries, has instigated grave concerns in the fields of environmental law, human rights, etc. The approach of countries in governance and control of this ilk of company through enactment has not constantly been identical, and this issue is the ancestor of disharmony in legal literature over how to accord with this company. Contemplating the European Union law, as a preeminent organization in the sphere of modern legislation and embodying countries with distinct legal systems encompassing civil law and common law, which has successfully attained an integrated and satisfactory legal system is worthwhile so as to cognize the approach of European legislators towards multinational companies. Though in the European Union, no explicit law for ‘multinational corporation’ has been ratified, this study attempts by scrutinizing the laws and regulations at diverse stages of this union to excerpt contents that

correspond with the institution of ‘multinational corporation’ and to ascertain what viewpoint the European Union authorities have towards ‘multinational corporation’ and what are boundaries and framework that can be drawn for it through the compilation of various European regulations. Studying EU laws concerning the status of multinational corporations can be a great inspiration for our country's domestic legislation.

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

:Publisher
Shahr-e- Danesh
Research and Study
Institute of Law

:Article Type
Original Research

DOI:
10.48300/JFEL.2025.480029.1035

Received:
23 September 2024

Accepted:
7 January 2025

Published:
10 March 2025

1. Ph.D. Candidate in International Trade and Investment Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran and LLM in European Business Law, Radboud University, Nijmegen, The Netherlands.
Email: msf.asgharian@modares.ac.ir

Keywords: Multinational Corporation, European Union Law, Merger, Competition Law, Internal Market, Transnational Corporation.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Mostafa Asgharian: Conceptualization, Methodology, Software, Validation, Formal Analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project Administration.

Competing interests:

The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Asgharian, Mostafa. “Multinational Corporation from the Perspective of European Union Internal Market Law”, *Journal of Financial and Economic Law* 1, no. 1 (March 10, 2025): 7-40.

Extended Abstract

1- Introduction

A significant portion of international trade is conducted by multinational corporations (MNCs) operating across multiple countries. These corporations offer numerous benefits associated with globalization, such as bridging the knowledge gap between developing and developed nations. Their expansion presents unique challenges, including the potential for international tensions, as countries seek to regulate their activities through national laws. These laws influence MNCs in areas like trade, taxation, corporate structure, employment, and intellectual property. In the European Union, debates about MNCs focus on their economic influence and market impact. MNCs are closely linked to consumerism, often responding to market saturation by producing shorter-lived products and increasing advertising to create perceived needs. Although EU law does not have specific provisions for MNCs, its transnational legal framework affects their operations within the Union. This article explores the legal domains and regulations that impact MNCs operating in the EU, emphasizing that these laws are generally designed for all European companies but inherently shape the functioning of MNCs.

2-Purpose

This article aims to analyze the legislative areas and regulations relevant to MNCs within the European Union. These laws are not enacted solely for MNCs but serve as a general legal framework applicable to all European companies. From this framework, specific rights and obligations for MNCs are derived, shaping their operational landscape within the Union.

3-Methodology

The research employed a library method, gathering data from reputable sources such as books, articles, and websites. The collected information was organized rationally and analyzed descriptively to present a comprehensive understanding of the legal framework affecting MNCs in the EU.

4-Findings

EU legislation significantly influences the investment behaviors and operational strategies of MNCs. Although there are no laws explicitly tailored to MNCs, the EU's transnational legal system encompasses regulations that impact their structures and activities. These include recognition of entities like the 'European Company' and 'European Economic Interest Grouping,' which facilitate cross-border mergers and corporate cooperation. The EU has established directives for forming MNCs through cross-border mergers, such as the 'CBM1' and 'CBM2' directives, which set harmonized rules for merger procedures. Additionally, internal market laws eliminate barriers to secondary establishments, allowing companies to set up branches or subsidiaries across member states freely. The EU also enforces regulations to protect shareholders and employees, and it has rules to prevent anti-competitive practices by MNCs. A draft directive

on precautionary measures aims to ensure large corporations uphold human rights and environmental standards. These laws, though not specifically targeting MNCs, provide a comprehensive legal framework that governs their operations within the Union. Furthermore, the EU company law directives recognize two main types of multinational corporate structures: the ‘Public Limited Liability Company’ and the ‘European Economic Interest Grouping,’ each with distinct features. Cross-border mergers are common, supported by EU directives that harmonize merger procedures and require approval from EU competition authorities to prevent market monopolization. The freedom of establishment, enshrined in the Treaty on the Functioning of the European Union, allows companies to set up branches or subsidiaries in other member states without restrictions. Landmark cases like *Centros* and *Inspire Art* clarified that host countries cannot impose restrictions on such establishments if they comply with EU law. EU competition law plays a vital role in regulating MNCs, especially concerning anti-competitive practices. While these laws are designed to regulate competition broadly, they also hold MNCs accountable when their activities threaten market fairness. When MNCs violate competition laws, they are treated similarly to local firms, with regulatory actions taken accordingly. The EU is also drafting a directive on corporate due diligence to ensure large corporations, including MNCs, respect human rights and environmental standards. This law targets issues often litigated internationally, emphasizing the EU’s commitment to responsible corporate conduct. The laws discussed are generally applicable to all European companies, providing a framework that MNCs must follow to operate within the EU. Some scholars advocate for an integrated legal corpus specifically for MNCs to ensure uniform treatment across member states, promoting internal harmonization within the Union.

5-Conclusion

This article examined how the European Union addresses multinational corporations whose parent companies are registered in member states. EU legislation has clear behavioral impacts on the investment patterns and operations of MNCs. Although there are no laws explicitly tailored to MNCs, the transnational legal framework—covering corporate structures like the ‘European Company’ and ‘European Economic Interest Grouping,’ cross-border mergers, internal market laws, shareholder and employee protections, anti-competition rules, and draft directives on human rights and environmental standards—provides a comprehensive regulatory environment for their activities. Two main types of corporate structures in the EU, ‘Public Limited Liability Company’ and ‘European Economic Interest Grouping,’ are discussed, with many MNCs formed through cross-border mergers supported by harmonized EU directives. The EU’s competition authorities require prior approval for mergers to prevent market monopolization. The principle of free establishment allows companies to set up branches or subsidiaries across member states without restrictions, as clarified by landmark cases like

Centros and Inspire Art. Overall, these laws create a framework that governs the rights and obligations of MNCs operating within the EU, fostering a harmonized legal environment that balances corporate freedom with regulatory oversight.

شرکت چندملیتی از منظر حقوق بازار داخلی اتحادیه اروپا

مصطفی اصغریان^۱

چکیده

شرکت چندملیتی از موضوعات چالشی روز و مورد مناقشه بین نویسندگان حقوقی است که با وجود سودمندی‌های متعددی که برای کشورهای سرمایه‌پذیر دارد نگرانی‌های جدی‌ای را از جمله در زمینه‌های حقوق محیط‌زیست، حقوق بشر و ... به وجود آورده است. رهیافت کشورها همواره از طریق وضع قوانین در کنترل و مدیریت این نوع شرکت یکسان نبوده است و همین موضوع منشأ تشتت آراء در ادبیات حقوقی راجع به نحوه برخورد با این شرکت است. تدقیق در حقوق اتحادیه اروپا به‌عنوان سازمانی پیشرو در عرصه قانونگذاری مدرن و متشکل از کشورهای با نظام‌های حقوقی متفاوت اعم از حقوق نوشته و کامن‌لو که توانسته به‌طور موفقیت‌آمیزی به یک نظام حقوقی یکپارچه و قابل قبول دست یابد، جهت فهم رویکرد قانونگذاران اروپایی نسبت به شرکت چندملیتی درخور نگرش است. اگرچه در اتحادیه اروپا مشخصاً قانونی خاص برای شرکت چندملیتی به تصویب نرسیده است؛ اما این تحقیق سعی دارد تا با کنکاش در قوانین و مقررات در سطوح مختلف این اتحادیه و استخراج مواردی که با نهاد «شرکت چندملیتی» انطباق دارد دریابد که مقامات اتحادیه اروپا چه دیدگاهی نسبت به شرکت چندملیتی دارند و حدود و ثغور و چهارچوبی که برای آن می‌توان ترسیم کرد چیست. مذاقه در حقوق اتحادیه اروپا در خصوص وضعیت شرکت چندملیتی می‌تواند برای قانونگذاری‌های داخلی کشور ما بسیار الهام‌بخش باشد.

کلیدواژه‌ها: شرکت چندملیتی، حقوق اتحادیه اروپا، ادغام، حقوق رقابت، بازار داخلی، شرکت فراملی.

پژوهشکده حقوق

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

DOI:

10.22034/jdc.2023.366864.1763

تاریخ دریافت:

۲۱ مرداد ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش:

۱۸ دی ۱۴۰۳

تاریخ انتشار:

۲۰ اسفند ۱۴۰۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق تجارت و سرمایه‌گذاری بین‌المللی، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران؛ دانش‌آموخته ارشد حقوق تجارت اتحادیه اروپا، دانشگاه رادبود، نایمخن، هلند.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

مصطفی اصغریان: مفهوم‌سازی، روش‌شناسی، استفاده از نرم‌افزار، اعتبارسنجی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نظارت، منابع، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

اصغریان، مصطفی. «شرکت چندملیتی از منظر حقوق بازار داخلی اتحادیه اروپا». مجله پژوهش‌های حقوق مالی و اقتصادی ۱، ش. ۲ (۲۰ اسفند ۱۴۰۳): ۷-۴۰.

مقدمه

بخش متزایدی از تجارت هر کشور توسط شرکتهایی انجام می‌شود که در خارج از مرزهای آن تحت مالکیت و کنترل هستند و اغلب در ده‌ها کشور تجارت انجام می‌دهند. این شرکت‌ها مزایای بسیار زیادی را به ارمغان می‌آورند و در واقع بسیاری از مزایای جهانی شدن مانند حذف شکاف دانش بین کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته تا حد زیادی به شرکتهای چندملیتی مربوط می‌شود. از طرف دیگر، رشد و توسعه اخیر شرکتهای چندملیتی جامعه بین‌المللی را با چالشی منحصر به فرد مواجه کرده است؛ چراکه انسان برای اولین بار ابزاری در اختیار دارد که قادر است از منابع جهان با حداکثر کارایی استفاده کند؛ و دیگر محدودیتی به نام مرزهای ملی (جغرافیایی) ندارد و می‌تواند منابع جهان را به دلخواه خود توزیع کند و بالاخره، از آنجا که این نوع شرکت به‌طور هم‌زمان در بسیاری از کشورهای مختلف فعالیت می‌کند ممکن است موجب تنش و درگیری بین‌المللی شود؛ از این جهت که کشورها کنترل خود را بر شرکتهای چندملیتی اعمال می‌کنند تا بر فعالیتهای آنها تأثیر بگذارند. قوانین ملی تقریباً در تمامی جنبه‌های مهم عملکرد شرکتهای چندملیتی تأثیرگذار است. این شرکت‌ها در هر کشوری که فعالیت می‌کنند، تحت تأثیر محدودیت‌های ملی در حوزه تجارت قرار دارند. هر کشور دارای ساختار پیچیده مالیاتی، قوانین شرکت، قوانین تجاری و جزایی، قوانین مربوط به استخدام، حقوق مالکیت، ثبت اختراع، علائم تجاری و حق نشر است.^۲

بحث در مورد شرکتهای چندملیتی مناقشات بسیاری را در اتحادیه اروپا به راه انداخته است. قدرت نرمی که شرکتهای چندملیتی در دنیای پست‌مدرن اعمال می‌کنند در همه کشورهای که شرکتهای تابعه دارند قابل شناسایی است و می‌توانند بر اقتصاد هر کشور تأثیر بگذارند. برای مثال، در رومانی همه شرکتهایی که بالاترین درآمد را دارند زیرمجموعه‌های شرکتهای چندملیتی هستند. شرکتهای چندملیتی مستقیماً با ویژگی مصرف‌گرایی جامعه پست‌مدرن مرتبط هستند. بهره‌وری بیش از حد شرکتهای چندملیتی و عرضه بیش از تقاضای بازار، منجر به تغییر رویکرد آنها شده است. شرکت‌ها برای تداوم فروش محصولات خود به‌ویژه در مورد کالاهایی که کمتر معامله می‌شوند اقدام به تولید کالاهایی با عمر کوتاه‌تر می‌کنند و در عین حال، با افزایش بودجه‌های تبلیغاتی خود و القای ایده نیاز مشتریان را برای خرید بیشتر متقاعد

2. G. Philip Nowak, "The Multinational Corporation as a Challenge to the Nation-State: A Need to Coordinate National Competition Policies", *Vanderbilt Law Review* 23, 1 (December 1969), 66.

می‌سازند.^۳

در حقوق اتحادیه اروپا مقرراتی مختص به شرکت چندملیتی قانونگذاری نشده ولی از آنجا که قوانین تجارت اروپا دارای ماهیتی فراملی در محدوده این اتحادیه است قطعاً بر شرکت‌های چندملیتی فعال در آن تأثیرگذارند. این مقاله حوزه‌های قانونگذاری یا دسته مقررات بازار داخلی اتحادیه اروپا که شرکت چندملیتی مستقر در آن را درگیر می‌کند، در نظر خواهد گرفت. این قوانین نه خصوصاً برای شرکت چندملیتی و یکجا بلکه به صورت عام برای تمامی شرکت‌های اروپایی و در طول زمان ایجاد شدند که از آن‌ها در این مقاله چهارچوبی برای شرکت چندملیتی اقتباس و ارائه می‌شود که می‌توان نتیجه گرفت به طور کلی شرکت چندملیتی برای فعالیت در اتحادیه اروپا دارای حقوق و تکالیف ذیل اند.

۱- اتحادیه اروپا، بازار داخلی آن و تبیین دامنه تحقیق

اکثر تحقیقات اخیر در مورد شرکت‌های چندملیتی، نیاز به مقررات مؤثرتر از طریق هنجارهای الزام‌آور بین‌المللی و داخلی در مقابل اتکای انحصاری به آیین‌نامه‌های رفتاری داوطلبانه را برای پاسخگویی بیشتر شرکت‌های چندملیتی برجسته می‌کند. برخی از آن‌ها استدلال می‌کنند که بازیگران غیردولتی قبلاً دارای نوعی مسئولیت ناشی از قوانین بین‌المللی، معاهدات بین‌المللی و برخی اسناد بین‌المللی غیرالزام‌آور هستند اگرچه ضمانت اجرای کافی در سطح بین‌المللی وجود ندارد. این نویسندگان عموماً معتقدند مسئولیت اجتماعی شرکتی و سایر ابتکارات داوطلبانه به تنهایی برای جلوگیری و جبران تأثیرات منفی شرکت‌های چندملیتی کافی نیستند.^۴ از طرف دیگر، ایدئولوژی بازار آزاد^۵ که پایه‌های فکری بسیاری از قوانین اقتصادی اخیر جهان را فراهم کرده است نشان می‌دهد؛ برای این امر به هیچ‌گونه توافق‌نامه جهانی نیاز نیست. در واقع یک نوع ناهماهنگی بین طرف‌داران توافق‌نامه‌های بین‌المللی و آن‌هایی که به ایدئولوژی بازار آزاد اعتقاد دارند به نظر می‌رسد.^۶ اتحادیه اروپا به منظور تحقق هر دوی این اهداف، به شکل یک

3. Raluca Parjoleanu, "The Role of Multinational Corporations in the European Union", *Postmodern Openings* 11, no. 4 (December 2020), 111.

4. Elisa Giuliani and Chiara Macchi, "Multinational Corporations' Economic and Human Rights Impacts on Developing Countries: A Review and Research Agenda," *Cambridge Journal of Economics*, Volume 38, Issue 2, (March 2014), 485.

۵. اساس نظریه بازار آزاد معمولاً در آثار آدام اسمیت در قرن هیجدهم قرار دارد.

6. Joseph E. Stiglitz, "Regulating Multinational Corporations: Towards Principles of Cross-border Legal Frameworks in a Globalized World Balancing Rights with Responsibilities," *American University International Law Review* 23, 3 (2007), 482.

منطقه تجارت آزاد که در آن عوارض گمرکی بین دولت‌های عضو حذف می‌شود و یک بازار مشترک توسعه‌یافته که در آن نه تنها تجارت آزاد بلکه یکپارچگی کامل اقتصادی دنبال می‌شود به وجود آمد.^۷ اتحادیه اروپا از طریق معاهدات ایجاد شد و بنابراین محصول حقوق بین‌الملل است و به‌عنوان یک سازمان بین‌المللی موظف است به هنجارهای بین‌المللی احترام بگذارد. دیوان دادگستری اروپا^۸ در تصمیم «ون گند ان لوس»^۹ تأکید نمود، اتحادیه اروپا یک «نظم جدید حقوق بین‌الملل» است.^{۱۰} اتحادیه اروپا به‌عنوان مخاطب حقوق بین‌الملل، در رفتار خود به قواعد عمومی حقوق بین‌الملل ملزم است و نقض حقوق بین‌الملل عرفی می‌تواند به این منجر شود که بخشی از قوانین ثانویه اتحادیه اروپا برای یک فرد یا شخص حقوقی نامعتبر و غیرقابل اجرا گردد. امروزه «معاهده اتحادیه اروپا»^{۱۱} و «معاهده عملکرد اتحادیه اروپا»^{۱۲} اسناد اساسی نظم حقوقی اتحادیه اروپا را تشکیل می‌دهند. منطقاً نتیجه این می‌شود که حقوق اتحادیه اروپا بخشی از حقوق بین‌الملل باشد.^{۱۳} سرانجام، اتحادیه اروپا در سازمان‌های چندجانبه مهم مانند سازمان تجارت جهانی^{۱۴}، سازمان بین‌المللی کار^{۱۵} و سازمان توسعه و همکاری اقتصادی^{۱۶} نقش بازی می‌کند و به‌عنوان یک بازیگر کلیدی شناخته می‌شود. اصول کلی احترام به حقوق بشر در معاهده ماستریخت که اکنون ماده ۶ (۲) معاهده اتحادیه اروپا نامیده می‌شود مورد تأکید قرار گرفت و به تصریح ماده ۶ (۱)، این اتحادیه بر اساس اصول آزادی، دموکراسی، احترام به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی و حاکمیت قانون بنا شده است.^{۱۷}

حقوق بازار داخلی اتحادیه اروپا از این جهت فراتر رفته است که شرکت‌های چندملیتی اروپایی، به‌طور فزاینده‌ای در معرض الزامات سخت‌گیرانه‌ای قرار گرفته‌اند؛ الزاماتی که از درون و بر پایه قوانین اتحادیه اروپا وضع شده‌اند و بر حمایت از حقوق کارگران، حفاظت محیط‌زیست و

7. Peter Muchlinski, *Multinational Enterprises & The Law* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 118.

8. European Court of Justice

9. Van Gend en Loos

10. Barrett, Kathie, "International Law Developed Through the European Union." *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*. (31 Jan. 2023), 1.

11. Treaty on European Union (TEU)

12. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU)

13. Witte, Bruno de, "EU Law: is it international law?" In *European Union Law*, by Peers, Steve, and Catherine Barnard. 4th ed. (Oxford: Oxford University Press, 2023), 192.

14. World Trade Organization

15. International Labour Organization

16. Organization for Economic Co-operation and Development

17. Alexandra Gatto, *Multinational Enterprises and Human Rights: Obligations under EU Law and International Law* (Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011), 110.

حقوق مصرف‌کنندگان تمرکز دارند. اتحادیه اروپا ظرفیت وضع قوانین در مورد افراد و شرکت‌ها را دارد و ویژگی متمایز حقوق اتحادیه اروپا در دکتترین «تأثیر مستقیم»^{۱۸} است که در نتیجه، برخلاف اکثر معاهدات بین‌المللی، نه‌تنها تعهداتی را برای کشورهای عضو ایجاد می‌کند، بلکه حقوقی را برای اشخاص حقیقی / حقوقی به وجود می‌آورد؛ به طوری که آنها می‌توانند مستقیماً به قوانین اروپایی در دادگاه‌های ملی و اروپایی استناد کنند.^{۱۹} همان‌طور که بررسی خواهیم کرد، قوانین موجود اتحادیه اروپا در واقع پتانسیل لازم را برای پاسخگویی شرکت‌های چندملیتی داراست و این قدرت را دارد که به‌طور مستقل ضمانت اجرای لازم را از طریق وضع جریمه‌ها اعمال کند؛ ثانیاً، می‌تواند به‌عنوان الگویی برای ارتقای استانداردهای قانونگذاری کشورهای در حال توسعه و اجرای آنها بر شرکت‌های چندملیتی فعال در کشورهايشان مطرح گردد. اگرچه شرکت‌های چندملیتی جزو بازیگران حقوق بین‌الملل هستند و عمل به وظایف و تکالیف‌شان ذیل حقوق بازار واحد اتحادیه اروپا رافع مسئولیت آن‌ها بر اساس (نرم‌های) حقوق بین‌الملل نیست و این دو دسته قوانین مکمل یکدیگر شناخته می‌شوند؛ اما این مقاله قصد بررسی این موضوع را ندارد. این مقاله صرفاً به قوانین و مقررات بازار داخلی اتحادیه اروپا راجع به شرکت‌های چندملیتی می‌پردازد؛ لذا به مسئولیت‌های سازمان اتحادیه اروپا به‌عنوان تابع حقوق بین‌الملل راجع به شرکت‌های چندملیتی، مثل تعهدات این سازمان ذیل معاهداتی که با کشورهای ثالث منعقد نموده است نمی‌پردازد. در مورد فعالیت شرکت‌های تابعه در کشورهای ثالث و تأثیرات مخربی که در نتیجه عمل شرکت‌های چندملیتی مستقر در یکی از کشورهای عضو اتحادیه اروپا بر آن کشورها دارند بحث نمی‌شود. این نوشتار به اعمال کنترل فرامرزی اتحادیه اروپا نسبت به شرکت‌های چندملیتی فعال در خارج از محدوده اتحادیه و یا به مسئولیت کشورهای عضو در نظارت بر فعالیت‌های فرامرزی شرکت چندملیتی در داخل اتحادیه نمی‌پردازد. قوانین نرم یا غیرالزام‌آور مثل کدهای رفتاری برای مسئولیت اجتماعی شرکت‌های چندملیتی خارج از دامنه بررسی این مقاله قرار می‌گیرد. موضوعات منتخب در این مقاله جنبه حصری ندارند بلکه موارد قانونی دیگر از قبیل قوانین مالیاتی، تدارکات عمومی، مالکیت معنوی، حفاظت از داده‌ها و ... در ارتباط با شرکت‌های چندملیتی در این حوزه (بازار داخلی اتحادیه اروپا) قرار می‌گیرند؛ اما بنا به ملاحظه محدودیت مقاله تنها مباحث اهم از دیدگاه نگارنده ارائه می‌گردند.

18. Direct effect doctrine

19. Gatto, *ibid*, 129.

۲- تعریف شرکت چندملیتی^{۲۰}

قبل از ورود به بحث در مورد جنبه‌های مختلف شرکت چندملیتی باید دانست این اصطلاح در واقع به چه معناست. چند تعریف علمی از شرکت چندملیتی ارائه شده که این اصطلاح را به صورت‌های ذیل تعریف می‌کنند:^{۲۱}

- «یک سازمان تجاری است که در یک کشور ریشه دارد و عملیات مختلفی را در دیگر کشورها انجام می‌دهد.»

- نهادی است که «مالک کسب‌وکار در دو یا چند کشور است و آن‌ها را مدیریت می‌کند. آزانسی است که برخلاف سرمایه‌گذاری از طریق پورتفولیو، در کشورهای خارجی سرمایه‌گذاری مستقیم انجام می‌دهد و به جای اوراق بهادار مبتنی بر دارایی، دارایی‌های فیزیکی اساسی نگهداری و مدیریت می‌کند.»

- «مجموعه‌ای از شرکت‌های با ملیت‌های مختلف را دربرمی‌گیرد که به‌واسطه پیوندهای مالکیت مشترک به هم متصل‌اند و به یک استراتژی مدیریت مشترک پاسخ می‌دهند.»^{۲۲}

تعریف مشابهی در گزارش «گروه افراد برجسته سازمان ملل»^{۲۳} ارائه شد که مطابق آن «شرکت‌های چندملیتی بنگاه‌هایی هستند که مالکیت یا کنترل تأسیسات تولیدی یا خدماتی را در خارج از کشور محل استقرار خود دارند. چنین بنگاه‌هایی همیشه جزو بنگاه‌های ثبت‌شده یا خصوصی نیستند و ممکن است تعاونی یا نهادهای دولتی باشند».^{۲۴} طبق تعریف «سازمان توسعه و همکاری اقتصادی»،^{۲۵} شرکت‌های چندملیتی به‌عنوان «شرکت‌ها یا سایر نهادهایی تعریف می‌شوند که مالکیت آن‌ها خصوصی، دولتی یا مختلط است که در کشورهای مختلف تأسیس شده‌اند و به‌گونه‌ای به هم مرتبط‌اند که می‌توانند تأثیر قابل توجهی بر فعالیت‌های سایرین و به‌ویژه برای به اشتراک گذاشتن دانش و منابع با دیگران داشته باشند». با این حال، دستورالعمل‌های «سازمان توسعه و همکاری اقتصادی» که در سال ۲۰۰۰ بازنگری شد اصطلاح «شرکت چندملیتی» را تعریف نمی‌کند بلکه برخی معیارهای کلی را توصیف می‌کند که

۲۰. در خصوص وضع حقوقی شرکت‌های چندملیتی در نظام حقوقی ایران مراجعه شود به: مرتضی نصیری، حقوق تجارت بین‌المللی در نظام حقوق ایران (تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۳)، ۳۱۳.

21. Ibidem.

22. Ibid, 112.

23. UN Group of Eminent Persons.

24. Markos Karavias, "Shared Responsibility and Multinational Enterprises", *Netherlands International Law Review* 6, (2015), 94.

25. OECD.

طیف وسیعی از فعالیت‌ها و ترتیبات چندملیتی را پوشش می‌دهند. این ترتیبات می‌تواند شامل سرمایه‌گذاری مستقیم بین‌المللی مبتنی بر مشارکت سهام یا سایر ابزارهایی باشد که لزوماً شامل عنصر سرمایه سهام نمی‌شوند.

همین‌گونه چند تعریف تجاری وجود دارد، مانند تعریفی که «سر دیوید باران»^{۲۶} رئیس شرکت شل (۱۹۶۷-۱۹۷۲) ارائه کرده است: شرکت چندملیتی «از به هم پیوستن هر چیزی از شرکت‌های یکپارچه بسیار بزرگ گرفته تا تولیدکنندگان تک محصول مستقر در یک کشور که به‌طور فزاینده‌ای تحت تأثیر مقتضیات کسب‌وکار در خارج از کشور است» تشکیل می‌شود.^{۲۷} واضح‌ترین و کامل‌ترین تعریف تجاری، تعریفی است که «مزوروز»،^{۲۸} رئیس «آی‌بی‌ام»^{۲۹} بیان می‌کند: به عقیده او شرکت چندملیتی باید شرایط زیر را برآورده کند: «در بسیاری از کشورها تجارت انجام دهد؛ دارای شرکت‌های تابعه خارجی باشد که همان فعالیت‌های تحقیق و توسعه، تولید، فروش، خدمات و غیره که واحد صنعتی واقعی دارد انجام می‌دهد؛ شرکت‌های محلی توسط اتباع اداره شوند؛ یک دفتر مرکزی چندملیتی با کارکنانی از کشورهای مختلف وجود داشته باشد تا یک ملیت بیش از اندازه بر آن مسلط نشود؛ مردم کشورهای مختلف سهام‌دار آن باشند».^{۳۰}

همه این تعاریف پیش‌گفته دارای یک قدر مشترک‌اند که می‌توان این‌گونه جمع‌بندی کرد که یک شرکت چندملیتی شرکتی است که از پیوستن چند شرکت ایجاد می‌گردد و در کشورهای مختلف فعالیت دارد.

۳- ساختارهای شرکتی مصوب در اتحادیه اروپا با کارکرد چندملیتی

این بخش نگاه کوتاهی به ساختارهای شرکتی چندملیتی در اتحادیه اروپا خواهد داشت. ابتدا باید بررسی شود چه نوع شرکت‌هایی با ساختار چندملیتی در حقوق اتحادیه اروپا وجود دارند و آیا اساساً قوانین این اتحادیه قالب‌های شرکتی خاصی را در این مورد معرفی می‌کنند. دستورالعمل‌های حقوق شرکت در اتحادیه اروپا از سال ۱۹۶۸ به تصویب رسیده‌اند که قوانین شرکت‌ها را در بسیاری از جنبه‌های کلیدی تشکیل می‌دهند. با ملاحظه این قوانین خواهیم

26. Sir David Barran.

27. Gatto, ibid, 38.

28. Maisonrouge.

29. IBM.

30. Parjoleanu, op. cit. 112.

دانست که دو نوع قالب «شرکت سهامی عام با مسئولیت محدود»^{۳۱} و «گروه منافع اقتصادی اروپا»^{۳۲} قابل انطباق با ساختار شرکت چندملیتی هستند یعنی از به هم پیوستن چند شرکت و امکان توسعه فعالیت در کشورهای مختلف عضو تشکیل می‌شوند. مباحث ذیل این دو نوع قالب را معرفی نموده و اهم خصوصیات آن‌ها را شناسایی می‌کند. علی‌رغم پیش‌بینی این دو قالب شرکتی با کارکرد چندملیتی در قوانین اتحادیه که دارای قواعد خصوصی خود هستند، باید اذعان نمود برای تأسیس شرکت چندملیتی در اتحادیه اروپا هیچ الزامی برای استفاده از این ساختارها وجود ندارد.

۳-۱- «شرکت سهامی عام با مسئولیت محدود»^{۳۳}

اتحادیه اروپا قانونی را برای شرکت‌های اروپایی در سال ۲۰۰۱ تصویب کرد که اجازه تأسیس شرکت چندملیتی در سطح این اتحادیه در قالب «شرکت سهامی عام با مسئولیت محدود» را می‌دهد. این شرکت می‌تواند با یکی از این چهار روش راه‌اندازی شود:

- با ادغام دو یا چند شرکت سهامی عام موجود از حداقل دو کشور مختلف عضو؛
- با تشکیل یک شرکت هلدینگ توسط شرکت‌های سهامی عام یا خصوصی از حداقل دو کشور عضو؛
- با تشکیل شرکت‌های تابعه از حداقل دو کشور عضو مختلف؛
- با تغییر یک شرکت سهامی عام که حداقل به مدت دو سال دارای یک شرکت تابعه در یک کشور عضو دیگر باشد.

«شرکت سهامی عام با مسئولیت محدود» باید در کشور عضوی که دارای اداره مرکزی است ثبت گردد و تحت قوانین آن کشور اداره شود.^{۳۴} می‌توان شرکت‌های تابعه را با این ساختار شرکتی راه‌اندازی کرد. این نوع شرکت طبق قوانین قابل اجرا در کلیه کشورهای عضوی که در آن فعالیت می‌کند مالیات پرداخت می‌کند و مشمول قوانین ملی رقابت، مالکیت معنوی و ورشکستگی

31. Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European company (SE), Council Directive 2001/86/EC of 8 October 2001 supplementing the Statute for a European company with regard to the involvement of employees.

32. Council Regulation (EEC) No 2137/85 of 25 July 1985 on the European Economic Interest Grouping (EEIG).

۳۳. برای مطالعه منبع فارسی مراجعه شود به: کلایو ام. اشمیتوف، حقوق تجارت بین‌الملل، جلد اول، ترجمه بهروز اخلاقی (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۸)، ۴۹۶.

34. Muchlinski, op.cit, 72.

می‌شود. تأسیس این شرکت مستلزم انجام مذاکره برای دستیابی به یک توافق جهت مشارکت کارکنان آن است.^{۳۵} مطابق نظر کمیسیون اتحادیه اروپا، مزیت اصلی این ساختار این است که امکان ادغام فرامرزی دو یا چند شرکت بر اساس مجموعه قوانین واحد و سیستم مدیریت و گزارش‌دهی یکپارچه را فراهم می‌کند و این مسئله به کاهش قابل توجه هزینه‌های اداری و قانونی منجر می‌شود. با این حال، برخلاف انتظار، تعداد کمی از شرکت‌ها از این قانون استفاده کرده‌اند و کمیسیون اتحادیه اروپا این امر را ناشی از اجرای کُند این قانون در قوانین ملی می‌داند. چراکه کشورهای عضو راجع به پیامدهای مالیاتی و جنبه‌های حاکمیت شرکتی این شرکت اطمینان ندارند.^{۳۶}

۳-۲- «گروه منافع اقتصادی اروپا»^{۳۷}

«گروه منافع اقتصادی اروپا» (به اختصار «گروه») که در سال ۱۹۸۵ معرفی شد شکل جدیدی از انجمن تجاری و نمونه‌ای از اقدامات اتحادیه اروپا در زمینه حقوق شرکت‌های چندملیتی از طریق وضع «مقررات»^{۳۸} و نه «دستورالعمل»^{۳۹} است. مقررات «گروه» برخلاف دستورالعمل‌های حقوق شرکت، در نتیجه اثر مستقیمی که حسب ماده ۲۸۸ «معاهده عملکرد اتحادیه اروپا» (از بین پس «معاهده») دارد در تمام کشورهای عضو به‌طور مستقیم و بدون نیاز به هرگونه اقدامی دیگر جهت تصویب مفاد آن در قوانین داخلی قابل اجراست. با وجود این، مقررات «گروه» برخی مسائل تکمیلی مانند مالیات، ثبت، ورشکستگی و توقف را به قوانین ملی کشورهای عضو محول نمود. به موجب ماده ۴ مقررات «گروه»، تنها شرکت‌هایی که اداره مرکزی آن‌ها در اتحادیه اروپاست یا اشخاص حقیقی که فعالیت‌های صنعتی، تجاری، صنایع دستی یا کشاورزی انجام می‌دهند می‌توانند به‌عنوان اعضای «گروه» قرار بگیرند. «گروه» از حداقل دو عضو که اداره مرکزی یا فعالیت تجاری آن‌ها در کشورهای مختلف عضو است تشکیل می‌گردد. بر اساس ماده ۳ مقررات «گروه»، هدف «گروه» عبارت است از: «... تسهیل یا توسعه فعالیت‌های اقتصادی اعضای خود و بهبود یا افزایش نتایج فعالیت‌های آن‌ها؛ هدف آن کسب سود نیست. فعالیت آن باید مرتبط با فعالیت‌های اقتصادی اعضای آن و برای کمک به آن فعالیت‌ها باشد». از این عبارات استنباط

35. Ibidem.

36. Ibid, 73.

۳۷. نک: اشمیتوف، پیشین، ۵۱۹.

38. Regulation.

39. Directive.

می‌شود «گروه» برای اهدافی مانند تحقیق و توسعه یا فعالیت‌های مشترک طراحی شده^{۴۰} برای پیشبرد تجارت اعضا مانند مناقصه مشترک برای قراردادهای با هدف کلی تقویت همکاری‌های فرامرزی مورد استفاده قرار می‌گیرد. «گروه» نمی‌تواند بر اعضا و فعالیت تجاری آنها مدیریت یا نظارت داشته باشد و نمی‌تواند بیش از ۵۰۰ نفر را استخدام کند. گروه نمی‌تواند در شرکت‌های عضو سهام داشته باشد؛ بنابراین با توجه به موارد فوق، امکان استفاده از قالب «گروه» برای ایجاد یک شرکت مادر یا هلدینگ اروپایی وجود ندارد و در واقع نقش آن ارائه کمک به کسب‌وکار اعضاست. حسب ماده ۱ (۲) مقررات «گروه»، این ساختار شرکتی می‌تواند قرارداد ببندد، به نام خود شکایت کند، مورد شکایت قرار گیرد و یا سایر اقدامات قانونی را انجام دهد. این مسئله که آیا گروه شخصیت حقوقی جداگانه‌ای دارد یا خیر مربوط به حقوق داخلی کشورهای عضو می‌شود. به هر حال، «گروه» مسئولیت محدود ندارد و اعضا در قبال هرگونه بدهی که ممکن است در جریان فعالیت‌های آن ایجاد شود متضامناً مسئول اند. طلبکاران گروه می‌بایست در ابتدا به خود گروه مراجعه کنند و سپس چنانچه پرداخت در مدت زمان مناسب انجام نگیرد مجازند علیه اعضای گروه اقدام کنند. «گروه» از طریق انعقاد قرارداد سهام‌داران تشکیل می‌شود و پس از آن در اداره ثبت شرکت‌های کشور عضو ثبت می‌گردد.^{۴۱}

۴- ادغام فرامرزی اروپایی و ایجاد شرکت چندملیتی

به‌طور کلی، طی سال‌های آینده تشکیل شرکت‌های چندملیتی در اروپا از طریق ادغام‌ها تسریع خواهد شد. توافق بین شرکت‌های «زیمنس»،^{۴۲} «فیلیپس»^{۴۳} و «اس‌آی‌آی»^{۴۴} برای توسعه مشترک فعالیت‌های رایانه‌ای در حالی که در سایر زمینه‌ها با هم رقابت می‌کنند نمونه‌ای از این ادغام است. قرارداد تولید کامیون‌های سنگین بین شرکت‌های «ساویم»^{۴۵} فرانسه و «داف»^{۴۶} هلند و «ولوو»^{۴۷} سوئد برای تأمین محصولات و توزیع قطعات کامیون نمونه‌ای از شکل‌گیری یک شرکت چندملیتی با همکاری و مشارکت شرکت‌های ملی است؛^{۴۸} بنابراین، تعداد زیادی از

40. Simon Goulding, *Company Law* (London: Cavendish Publishing Limited, 1999), 403.

41. Ibid, 404.

42. Siemens.

43. Phillips.

44. SII.

45. Saviem.

46. DAF.

47. Volvo.

48. H. Wolff Morris, "Multinational Corporations: A Framework of Law for the European Community", *Case Western Reserve Journal of International Law* 8, 2 (Spring 1976), 474.

شرکت‌های چندملیتی بزرگ از طریق «ادغام فرامرزی» ایجاد شده‌اند. این ساختار، با گروه‌های شرکتی که توسط یک شرکت مادر رهبری می‌شوند و همین‌طور «سرمایه‌گذاری مشترک»^{۴۹} بین شرکت‌های مستقل، متفاوت است. ادغام‌های فرامرزی هم در بخش خصوصی و هم در بخش دولتی صنعت رخ می‌دهد. این نوع شرکت‌های چندملیتی به‌خصوص در اروپا که ادغام‌های فرامرزی شرکت‌های ملی در شرکت‌های بزرگ‌تر کاملاً شناخته شده است رایج‌اند.^{۵۰}

ادغام فرامرزی یعنی ادغام بین دو یا چند شرکت با مسئولیت محدود که تحت قوانین دو کشور مختلف عضو اتحادیه اروپا تشکیل شده باشند و توسط دستورالعمل EC/۵۶/۲۰۰۵ («سی‌بی‌ام‌دی») در سال ۲۰۰۵ در سراسر منطقه اقتصادی اروپا قانونگذاری شده است.^{۵۱} این دستورالعمل تلاش می‌کند تا تفاوت‌های بین قوانین ملی کشورهای عضو را برطرف کند، چراکه قبل از تصویب آن، تنها برخی از کشورهای عضو ادغام‌های فرامرزی را مجاز می‌دانستند در حالی که برخی دیگر یا ادغام‌های فرامرزی را اجازه نمی‌دادند و یا شرایطی سخت برای آن وضع می‌کردند.^{۵۲} طبق دستورالعمل «سی‌بی‌ام»، ادغام عملیاتی است که به‌موجب آن یک یا چند شرکت در حال انحلال بدون انجام عملیات تصفیه، تمام دارایی‌ها و بدهی‌های خود را به یک شرکت موجود دیگر (یا به یک شرکتی که تشکیل می‌دهند) منتقل می‌کنند. ادغام فرامرزی ممکن است به یکی از سه روش زیر صورت گیرد:

۱. «ادغام با جذب»:^{۵۳} عملیاتی است که در آن شرکت در حال انحلال بدون انجام عملیات تصفیه، کلیه دارایی‌ها و بدهی‌های خود را به شرکتی که سهام‌دار شرکت مذکور است منتقل می‌کند. این نوع ادغام زمانی رخ می‌دهد که یک شرکت موجود تمام دارایی‌ها و بدهی‌های شرکت تابعه تحت مالکیت خود را خریداری کند؛

۲. «ادغام با اکتساب»:^{۵۴} عملیاتی است که در آن یک شرکت کلیه دارایی‌ها و بدهی‌های شرکت یا شرکت‌های منحل‌شده دیگری را بدون اینکه عملیات تصفیه آن‌ها انجام شده باشد، همراه با/ بدون پرداخت نقدی، به دست می‌آورد. هنگامی که شرکت جانشین شرکت

49. Joint ventures.

50. Muchlinski, op. cit. 58.

51. Keith Smyth, "The Cross Border Merger Regulations and the European Public Limited Liability Company Regulations- an Analysis", 2024.04.04,

52. Thomas Papadopoulos, "EU Regulatory Approaches to Cross-Border Mergers: Exercising the Right of Establishment", *European Law Review*, 1 (February 2011), 4.

مثل شرط تصفیه شرکت خریداری‌شده که تحقق ادغام‌های فرامرزی را بسیار دشوار و یا حتی غیرممکن می‌کرد.

53. Merger by Absorption; Smyth, op. cit. 3.

54. Mergers and Acquisitions

انتقال دهنده را خریداری می‌کند به سهام‌داران شرکت انتقال دهنده سهام شرکت جانشین داده می‌شود؛

۳. «ادغام با تشکیل شرکت جدید»:^{۵۵} عملیاتی است که در آن دو یا چند شرکت، در حال انحلال بدون انجام عملیات تصفیه، تمام دارایی‌ها و بدهی‌های خود را به شرکتی که تشکیل می‌دهند همراه با/ بدون پرداخت نقدی، منتقل می‌کنند و به صاحبان سهام شرکت‌های اصلی سهام شرکت تازه تأسیس، تعلق می‌گیرد.^{۵۶}

دستورالعمل ۲۰۱۷/۱۱۳۲، جانشین دستورالعمل «سی‌بی‌ام‌دی» شد و متعاقباً دستورالعمل ۲۰۱۹/۲۱۲۱، آن را اصلاح نمود که در واقع، به اصلاح جامع قوانین ادغام‌های فرامرزی می‌پردازد و «سی‌بی‌ام‌دی ۲» نام گرفت. این قوانین جدید را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: دسته اول قوانینی است که حوزه‌های از قبل هماهنگ شده ادغام‌های فرامرزی را ارتقا داده‌اند؛

دسته دوم قوانینی است که برای اولین بار جنبه‌های خاص ادغام‌های فرامرزی را هماهنگ می‌کند (مانند حمایت از سهام‌داران اقلیت و حمایت از طلبکاران).

قانونگذار اروپایی یک چهارچوب کامل برای ادغام‌های فرامرزی در سطح اتحادیه اروپا ایجاد کرد که قوانینی هماهنگ و تقریباً برای تمام جنبه‌های یک فرایند ادغام فرامرزی ارائه می‌دهد. چهارچوب قانونی قبلی که توسط دستورالعمل «سی‌بی‌ام‌دی» معرفی شده بود اکنون تکمیل و توسعه یافته است.^{۵۷} دستورالعمل ۲۰۱۷/۱۱۳۲ شامل سه تعریف از ادغام بود و دستورالعمل «سی‌بی‌ام‌دی ۲» یک تعریف دیگر به سه تعریف موجود اضافه کرد: (د) یک یا چند شرکت در حال انحلال بدون انجام عملیات تصفیه، تمام دارایی‌ها و بدهی‌های خود را به یک شرکت موجود دیگر، یعنی شرکت خریداری‌کننده منتقل کند، مشروط بر اینکه یک نفر به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم کلیه سهام شرکت‌های ادغام‌شونده را در اختیار داشته باشد یا اعضای شرکت‌های ادغام‌شونده سهام خود را به همان نسبت در کلیه شرکت‌های ادغام‌شونده نگه دارند.» اضافه شدن این ماده جدید ۱۱۹ (۲) (d)، دسته‌های موجود ادغام‌ها را در محدوده این دستورالعمل گسترش می‌دهد.^{۵۸}

گفتنی است اگرچه کشورهای عضو فعالانه به ترویج ادغام شرکت‌ها ادامه می‌دهند؛ اما

55. Merger by formation of a new company

56. Ibid, 4.

57. Thomas Papadopoulos, "Legislation Commentary: Amendments on the EU Harmonization of Cross-Border Mergers after the Adoption of Directive 2019/2121", *European Business Law Review* 34, 5 (September 2023), 895.

58. Ibidem.

مقامات ضد انحصار اتحادیه اروپا برای اطمینان از عدم افزایش قیمت‌های کاذب، شرکت‌های چندملیتی را زیر نظر خواهند داشت. برای جلوگیری از این سوءاستفاده‌ها و انحصار بازار توسط شرکت‌های چندملیتی، کمیسیون اروپا ملزم می‌کند تمام ادغام‌های بین شرکت‌های بزرگ مجوز قبلی از کمیسیون دریافت کنند.^{۵۹}

۵- مقررات راجع به آزادی تأسیس «مؤسسه ثانویه»^{۶۰}

گاه ممکن است یک شرکت اروپایی تصمیم به راه‌اندازی یک شعبه یا شرکت فرعی در یک کشور عضو دیگر بگیرد، در این موارد باید به مقررات راجع به آزادی تأسیس «مؤسسه ثانویه» مراجعه کرد. به موجب این مقررات، شرکت‌های اروپایی اجازه دارند بدون هرگونه محدودیتی از جانب سایر کشورهای عضو اقدام به تأسیس شعبه یا شرکت فرعی نمایند؛ بنابراین شرکت‌های مستقر در اتحادیه اروپا از مقررات تأسیس آزادانه بهره می‌برند به طوری که دسترسی آزاد به جغرافیای سایر کشورها برای فعالیت‌های چندملیتی آنها فراهم است.

معاهده رم (اکنون «معاهده عملکرد اتحادیه اروپا») تضمین می‌کند محدودیت‌های آزادی تأسیس یا ارائه خدمات برای اشخاص حقیقی و حقوقی دارای تابعیت یک کشور عضو اتحادیه اروپا، برداشته شود.^{۶۱} در نتیجه، محدودیت‌های مربوط به سرمایه‌گذاری مستقیم یا ارائه خدمات فرامرزی توسط اتباع کشورهای عضو به تدریج لغو شد و هیچ محدودیت جدیدی نمی‌تواند اعمال شود. به موضوع «آزادی تأسیس شرکت‌ها»^{۶۲} در مواد ۴۹-۵۵ (مواد ۴۹ تا ۵۵) «معاهده» پرداخته شد و ماده ۶۲ «معاهده»، دامنه ماده ۵۴ «معاهده» را به ارائه خدمات نیز بسط می‌دهد به طوری که شرکت‌ها نیز می‌توانند از آزادی‌های اعطاشده در آن برای اشخاص حقیقی بهره‌مند شوند. ماده ۵۴ مقرر می‌دارد: «شرکت‌هایی که بر اساس قوانین یک کشور عضو تشکیل شده‌اند و دفتر ثبت، اداره مرکزی یا محل اصلی کسب‌وکار آنها در اتحادیه اروپاست، از نظر این فصل، با آنها همانند اشخاص حقیقی تابعه کشورهای عضو رفتار خواهد شد.» این ماده دو شرط را برای آزادی تأسیس شرکت‌ها ذکر می‌کند: (۱) بر اساس قانون یک کشور عضو تشکیل شده باشد؛ (۲) دفتر ثبت‌شده یا اداره مرکزی یا محل اصلی تجارت در اتحادیه اروپا باشد. بر اساس این ماده، ورود شرکت‌ها به یک کشور عضو دیگر از دو طریق ممکن است: اول، تأسیس یک شرکت جدید

59. Morris, op. cit. 473.

60. Secondary establishment.

61. Muchlinski, op. cit. 242.

62. Free movement of establishment.

یا انتقال یک شرکت موجود از یک کشور به کشور عضو دیگر که به‌عنوان «مؤسسه اصلی» شناخته می‌شود؛ دوم، تأسیس دفتر، شعبه یا شرکت وابسته در یک کشور عضو دیگر که «مؤسسه ثانویه» نامیده می‌شود.^{۶۳} «مؤسسه ثانویه» به معنای تأسیس نمایندگی‌ها، شعب یا شرکت‌های تابعه است که فهرست غیرجامعی از اشکال دیگر را شامل می‌شود و مستلزم وجود یک مؤسسه اصلی در کشور عضو دیگر است.

ماده ۴۹ «معاهده» این‌طور بیان می‌دارد: «محدودیت‌های آزادی تأسیس اتباع یک کشور عضو در قلمرو کشور عضو دیگر ممنوع است. این ممنوعیت همچنین در مورد محدودیت‌های ایجاد نمایندگی، شعب یا شرکت‌های تابعه توسط اتباع هر کشور عضو مستقر در قلمرو هر کشور عضو اعمال می‌شود. آزادی تأسیس شامل حق تصدی و تعقیب فعالیت‌ها به‌عنوان افراد خوداشتغال و تأسیس و مدیریت شرکت‌ها، به‌ویژه شرکت‌های در مفهوم بند دوم ماده ۵۴، تحت شرایط قانونی مشابه اتباع کشور محل استقرار این تأسیس است.» ماده ۴۹ به شهروندان و شرکت‌های اتحادیه اروپا مجموعه‌ای از حقوق اعطا می‌کند که شامل حق خروج از کشور عضو محل تأسیس، حق تأسیس در یک کشور عضو میزبان، حق داشتن یک مرکز اصلی یا ثانویه در کشور عضو میزبان، حق دسترسی به فعالیت اقتصادی مربوطه تحت شرایطی مشابه اتباع یا شرکت‌های ملی آن کشور عضو است.^{۶۴} این ماده همچنین، اقدامات تبعیض‌آمیز مستقیم و غیرمستقیم و همچنین اقدامات غیرتبعیض‌آمیزی که از جذابیت بازار یک کشور عضو می‌کاهند یا برای دسترسی به آن مانع ایجاد می‌کنند ممنوع می‌کند.^{۶۵} به هر حال در این خصوص ممنوعیت مطلق وجود ندارد و مطابق رویه قضایی دیوان دادگستری اروپا یک کشور عضو حق دارد با استناد به دلایل توجیهی ذیل اقداماتی را اتخاذ کند حتی اگر مشمول ممنوعیت‌های فوق باشد: (۱) حفاظت از نظم عمومی، امنیت عمومی و سلامت عمومی؛ (۲) دلایل منطقی (به‌عنوان مثال برای حمایت از سهام‌داران، طلبکاران، کارمندان و غیره). در ادامه برای توضیح این مطلب دو قضیه «سنتروس»^{۶۶} و «اینسپایر آرت»^{۶۷} مورد بحث قرار می‌گیرد. سؤال اصلی در این قضایا این است آیا یک شرکت اروپایی که هیچ فعالیتی انجام نمی‌دهد می‌تواند برای مبدل شدن به یک

63. Ibid, 243.

64. Alina Kaczorowska, *European Union Law* (London: Routledge-Cavendish, 2016), 767.

65. Ibid, 775.

66. C-212/97, *Centros Ltd v Erhvervs- OG Selskabsstyrelsen*, 9 March 1999.

67. C-167/01, *Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v Inspire Art Ltd*, 30 September 2003.

شرکت چندملیتی اقدام به راه‌اندازی یک مؤسسه ثانویه در کشور عضو دیگر کند به طوری که کلیه فعالیت‌های خود را تنها از طریق همان مؤسسه ثانویه انجام دهد؟

۵-۱- قضیه «سنتروس»

در این قضیه یک زوج به نام آقا و خانم برابرد که در دانمارک زندگی می‌کنند مایل اند از طریق تأسیس یک شرکت در دانمارک تجارت انجام دهند. در دانمارک برای راه‌اندازی یک شرکت با مسئولیت محدود خصوصی به حداقل سرمایه ۲۰۰۰۰۰ کرون نیاز است و این زوج تمایلی به پرداخت این حداقل سرمایه ندارند؛ لذا تصمیم می‌گیرند شرکت خود را در انگلستان و به نام «سنتروس ال‌تی‌دی»^{۶۸} تأسیس کنند. در انگلستان برای راه‌اندازی یک شرکت حداقل سرمایه لازم نیست و در اتحادیه اروپا هیچ دستورالعملی برای حداقل سرمایه مورد نیاز شرکت با مسئولیت محدود خصوصی وجود ندارد. علی‌رغم اینکه «سنتروس» هیچ فعالیتی در انگلستان نداشت مؤسسان تصمیم گرفتند شعبه‌ای از آن در دانمارک ایجاد کنند تا از طریق آن تمام فعالیت‌های شرکت انجام گیرد و از «هیئت بازرگانی و شرکت‌ها» در دانمارک درخواست ثبت شعبه کردند. این هیئت از ثبت شعبه خودداری کرد^{۶۹} به این دلیل که این شرکت، شعبه نیست بلکه شرکت اصلی «سنتروس» است؛ زیرا در انگلستان هیچ فعالیتی نداشته و مؤسسان تنها به این دلیل از این ساختار استفاده می‌کنند تا قانون دانمارک راجع به حداقل سرمایه را دور بزنند. طبق گفته مقامات دانمارکی قوانین دانمارک برای محافظت از طلبکاران است؛^{۷۰} اول از همه، طلبکاران عمومی مثل تأمین اجتماعی و مقامات مالیاتی که طبق قوانین دانمارک هیچ ضمانتی برای طلب خود دریافت نمی‌کنند و ثانیاً برای محافظت از طلبکاران خصوصی در برابر ورشکستگی شرکت‌هایی که حداقل سرمایه اولیه کافی را ندارند.

در این قضیه دیوان دادگستری اروپا به این نتیجه رسید که امتناع از ثبت شعبه «سنتروس» در دانمارک محدودیتی بر آزادی تأسیس است. بنابر نظر دیوان اگرچه یک کشور عضو می‌تواند اقداماتی را انجام دهد تا از سوءاستفاده اتباع خود یا اتباع کشورهای عضو دیگر از قوانین اتحادیه اروپا جلوگیری کند؛ اما سؤالی که مطرح می‌شود این است که چه چیزی به معنای سوءاستفاده از قوانین اتحادیه اروپاست. دیوان این‌طور پاسخ داد که تشخیص اینکه آیا سوءاستفاده از قوانین

68. Centros Ltd.

69. Thomas Bachner, *Creditor Protection in Private Companies: Anglo-German Perspectives for a European Legal Discourse* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 1.

70. Margot Horspool and Matthew Humphreys, *European Union Law* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 383.

اتحادیه اروپا رخ داده یا خیر بر عهده دادگاه ملی است و این کار باید مورد به مورد و بر اساس شواهد عینی انجام گیرد؛ ثانیاً هر شخصی آزاد است در هر کشور عضوی که مایل است اقدام به تأسیس شرکت کند^{۷۱} و آقا و خانم براید می‌توانند انگلستان را به دلیل اینکه قوانینش نسبت به قوانین دانمارک مناسب‌تر است برای راه‌اندازی شرکت خود انتخاب کنند و بعد از راه‌اندازی آن، حق ایجاد شعب، نمایندگی‌ها و شرکت‌های تابعه در سایر کشورهای عضو را دارند. این واقعیت که شرکت در کشور محل تشکیل خود هیچ تجارتی انجام نداده است وضعیت را تغییر نمی‌دهد و امتناع مقامات دانمارکی از ثبت شعبه، با حق آزادی تأسیس ناسازگار است.^{۷۲} «سنتروس» نه تنها به «تحرک فرامرزی»^{۷۳} شرکت‌های اتحادیه اروپا کمک زیادی کرد بلکه کشورهای عضو را مجبور به اصلاح «قانون شرکت‌ها»ی خود برای جذب کارآفرینان خارجی کرده است.^{۷۴}

۵-۲- قضیه «اینسپایر آرت»

شرکت «اینسپایر آرت ال تی دی»^{۷۵} در سال ۲۰۰۰ توسط فردی هلندی در انگلستان راه‌اندازی شد و الزامات قانون انگلستان را از جمله عدم نیاز به حداقل سرمایه برآورده می‌کرد. این شرکت هیچ فعالیتی در انگلستان انجام نداد ولی شعبه‌ای را در هلند تأسیس کرد و تقریباً وضعیتی مشابه قضیه «سنتروس» داشت و شعبه هلندی آن کلیه فعالیت‌های شرکت را انجام می‌داد. شعبه که در ثبت تجاری اتاق بازرگانی آمستردام به ثبت رسیده بود هیچ اشاره‌ای به خارجی بودن آن نشده بود و اتاق بازرگانی از دادگاه هلند درخواست کرد تا به «اینسپایر آرت» دستور بدهد در ثبت خود در آمستردام ذکر کند که این شعبه یک شرکت رسمی خارجی است و در نتیجه «اینسپایر آرت» قوانین داخلی هلند (مثل «قانون شرکت‌های رسمی خارجی»^{۷۶}) راجع به الزامات افشا و حداقل سرمایه مورد نیاز را رعایت نماید. سؤال این پرونده این بود آیا قانون هلند در مورد شرکت‌های رسمی خارجی، خلاف حق آزادی تأسیس و ناقض آن است؟

دیوان دادگستری اروپا پاسخ داد کشورهای عضو نمی‌توانند الزامات افشای بیشتری از آنچه در دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا آمده وضع نمایند. بنابر نظر دیوان قانون هلند محدودیتی بر آزادی تأسیس شرکتی است که به صورت قانونی در کشور عضو دیگری ثبت شده است، چراکه

71. Damian Chalmers and Gareth Davies and Giorgio Monti, *European Union Law: Cases and Materials* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 864.

72. Ibid, 865.

73. Cross-border mobility.

74. Kaczorowska, op. cit. 775.

75. Inspire Art Ltd.

76. Wet op de Formeel Buitenlandse Vennootschappen.

چنین شرکتی مجبور خواهد شد «قانون شرکت‌ها»ی دو کشور را رعایت کند؛ «اینسپایر آرت» باید با قوانین انگلستان مطابقت داشته باشد و علاوه بر آن، قانون حداقل سرمایه شرکت‌ها در هلند را رعایت کند و این یک محدودیت بر آزادی تأسیس است. مقامات هلندی استدلال کردند این قانون می‌تواند بر اساس نظم عمومی یا به دلایل منطقی دیگر توجیه شود؛ زیرا هدف از وضع این قانون حمایت از طلبکاران، جلوگیری از سوءاستفاده از آزادی تأسیس برای اطمینان از مؤثر بودن بازرسی‌های مالیاتی و انجام معاملات تجاری است.^{۷۷} دیوان این طور پاسخ داد: «اول از همه باید بیان کرد که هیچ یک از استدلال‌هایی که دولت هلند برای توجیه قانون مورد بحث در دعوی اصلی ارائه کرد در حیطه این ماده قرار نمی‌گیرد.» دیوان تقریباً همان استدلالی را ارائه کرد که پیش‌تر در قضیه «سنتروس» بیان نمود و اضافه کرد طلبکاران می‌توانند از نام این شرکت متوجه شوند که یک شرکت انگلیسی است نه هلندی. این واقعیت که «اینسپایر آرت» هیچ تجارتی در انگلیس انجام نمی‌دهد به معنای این نیست که از قوانین اتحادیه اروپا سوءاستفاده می‌کند. از این رو الزام حداقل سرمایه مورد نیاز و مسئول دانستن مدیران در صورت عدم تحقق آن، نقض آزادی تأسیس و غیرقابل توجیه است؛ بنابراین «اینسپایر آرت» از «سنتروس» فراتر رفته است چون بر اساس آن نه تنها امتناع از ثبت شعبه ممنوع است بلکه یک کشور عضو مجاز نیست «قانون شرکت‌ها»ی خود را در مورد شرکتی که به طور قانونی در یک کشور دیگر تأسیس شده اعمال کند.^{۷۸} متعاقب صدور این رأی دولت هلند قانون خود را در سال ۲۰۰۵ اصلاح کرد.

۶- شرکت چندملیتی و نقض حقوق سهام‌داران و کارمندان

این بخش به این سؤال می‌پردازد، با توجه به اینکه در قضایای بسیاری نقض حقوق سهام‌داران و کارمندان توسط شرکت‌های چندملیتی گزارش شده است، در حقوق اتحادیه اروپا چه تمهیدات و تدابیری راجع به پیشگیری یا کاهش این نوع تخلفاتی که نقطه‌ضعف بسیاری از شرکت‌های چندملیتی است اندیشیده شده است؟ بدین منظور به اختصار بررسی می‌شود اتحادیه اروپا چه راهکارهایی را از طریق قانونگذاری عام برای حفظ حقوق شهروندان خود به کار بسته که توانسته این آسیب‌ها را تا سطح قابل توجهی کاهش دهد و تصویری از یک نظام حقوقی کارآمد از خود به نمایش بگذارد.

77. Paul Craig and Grainne de Burca, *EU Law: Text, Cases, and Materials* (Oxford: Oxford University Press, 2011), 783.

78. Mads Andenas and Frank Wooldridge, *European Comparative Company Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 97.

مقررات اتحادیه اروپا در حمایت از سهامداران شامل سه دسته می‌شوند: دسته اول حقوق اداری سهامداران یا حقوق مربوط به نحوه اداره شرکت مثل حق رأی دادن است؛ دسته دوم حقوق مالی است مانند دریافت سود سهام یا استحقاق دریافت مازاد سرمایه پس از انحلال شرکت و دسته سوم مسئله سهامداران اقلیت است. رویکرد اتحادیه اروپا به مسئولیت‌پذیری شرکتی فراتر از رویکرد محدود انگلیسی - آمریکایی است که صرفاً بر حمایت از سهامداران متمرکز می‌شود. به‌طور خاص، اتحادیه اروپا بر یک ساختار جدید شرکتی تأکید می‌کند که می‌تواند منافع کارکنان را به‌عنوان یک گروه متمایز از سهامداران در شرکت (با تکیه بر تجربه برخی از کشورهای عضو به‌ویژه هلند و آلمان) در نظر بگیرد. در این مورد سیاست اتحادیه اروپا در دو رویکرد متمایز اما مکمل هم شکل گرفته است. اولین رویکرد، به دنبال تضمین دسترسی کارکنان به اطلاعات و تصمیم‌گیری از طریق تغییر در ساختارهای داخلی شرکت است و دومین رویکرد شامل تلاش‌هایی می‌شود که برای معرفی حقوق کلی اطلاعات و مشاوره کارکنان در ساختارها و عملیات موجود شرکت‌های پیچیده چندملیتی است. اولین مورد با پیش‌نویس «دستورالعمل پنجم در مورد قانون شرکت»^{۷۹} که حاوی قوانین مفصلی در مورد مشارکت کارکنان بود آغاز شد. این دستورالعمل اکنون لغو شد. مورد دوم در پیشنهادهایی که از سال ۱۹۸۰ ارائه شد به دنبال ارائه اطلاعات و مشاوره با کارکنان شرکت‌هایی است که در بیش از یک کشور عضو فعالیت می‌کنند. اولین تلاش به‌موجب «دستورالعمل وردلینگ»^{۸۰} در سال ۱۹۸۰ انجام شد که بر اساس آن، شرکت مادر یک شرکت چندملیتی می‌بایست هر شش ماه یکبار به مدیریت شرکت‌های تابعه خود در اتحادیه اروپا اطلاعات فعالیت‌های شرکت مادر و شرکت‌های تابعه را ارائه دهد.^{۸۱} این پیشنهاد حاوی یکسری وظایف مربوط به ارائه اطلاعات و مشاوره راجع به هر تصمیمی در شرکت بود که می‌توانست بر منافع کارکنان تأثیر اساسی بگذارد. پیش‌نویس سال ۱۹۸۰ واکنش‌های شدیدی از سوی شرکت‌های اروپایی و غیراروپایی به همراه داشت که باعث شد در سال ۱۹۸۳ به نسخه ضعیف‌تری تبدیل شود.^{۸۲}

۷- قوانین مرتبط با رفتارهای ضد رقابتی شرکت‌های چندملیتی

قوانین دیگر اتحادیه اروپا که در کنترل و مدیریت شرکت‌های چندملیتی نقش بسزایی دارند

79. Fifth Directive on Company Law.

80. Vredeling.

81. Muchlinski, op. cit. 354.

82. Ibid, 355.

مقررات حقوق رقابت است. اگرچه این مقررات به‌طور خاص برای شرکت‌های چندملیتی وضع نشده‌اند؛ اما با توجه به ظرفیت بالای این نوع شرکت‌ها در غلبه بر سایر رقبا و ایجاد موقعیت مسلط در بازار و ارتکاب رویه‌های ضد رقابتی ناگزیریم از این مقررات سخن به میان آوریم تا تکالیف این شرکت‌ها که ردپای پررنگی در ارتکاب به چنین تخلفاتی دارند شناسایی شود.

هدف اصلی قوانین رقابت (قوانین ضد انحصار در حقوق آمریکا) کنترل رقابت است و نه کنترل شرکت‌های چندملیتی. با وجود این، وقتی یک شرکت چندملیتی به‌گونه‌ای عمل می‌کند که این قوانین را نقض می‌کند، مانند یک شرکت داخلی تحت کنترل قرار می‌گیرد.^{۸۳} شرکت‌های چندملیتی در نتیجه شکست بازار رشد می‌کنند که ممکن است منجر به تمرکز مالکیت و کنترل آن‌ها بر این بازارها شود. این امر ممکن است منجر به تمرکز شرکت‌های رقیب در بخش‌هایی گردد که شرکت‌های چندملیتی در آن فعال‌اند؛^{۸۴} بنابراین این شرکت‌ها متمایل‌اند در «بازارهای انحصار چندتایی»^{۸۵} یا «بازارهای انحصاری»^{۸۶} فعالیت کنند. تأثیر این فرایند این است این شرکت‌ها به خاطر ویژگی‌هایی که دارند موانع مهمی را برای ورود به صنایع به وجود می‌آورند؛ مثلاً هزینه‌های بالایی را صرف تبلیغات می‌کنند؛ در صنایعی فعالیت می‌کنند که هزینه‌های سرمایه‌ای بالایی برای ورود دارند و درگیر تحقیقات پرهزینه توسعه هستند. عملیات شرکت‌های چندملیتی منجر به واکنش‌های مقرراتی در هر سه حوزه اصلی حقوق رقابت می‌شود: وقوع توافق‌های ضد رقابتی یا شیوه‌های هماهنگ اجراشده توسط شرکت‌های چندملیتی، سوءاستفاده از موقعیت مسلط توسط شرکت‌های چندملیتی و ادغام بین‌المللی و فعالیت‌های اکتساب از سوی شرکت‌های چندملیتی.^{۸۷}

در حقوق اتحادیه اروپا فعالیت‌های ضد رقابتی شرکت‌ها عمدتاً از طریق اعمال مواد ۱۰۱ و ۱۰۲ «معاهده» تحت نظارت و کنترل قرار می‌گیرد.^{۸۸} ماده ۱۰۱ «معاهده»، کلیه توافقات و

83. Ibid, 385.

۸۴. چون در نتیجه شکست بازار، توزیع کالاها و خدمات در بازار به‌صورت کارآمد انجام نمی‌پذیرد و این باعث می‌شود تعادل بین عرضه و تقاضا دچار اختلال شود و نهایتاً انحصار و تمرکز به وجود آید.

85. Oligopolistic markets.

اصطلاحی در حقوق رقابت است و به بازاری گفته می‌شود که تحت سلطه تعداد کمی از تولیدکنندگان قرار دارد و وضعیت رقابت در این بازار بسیار محدود است.

86. Monopolistic markets.

87. Muchlinski, op. cit. 388.

88. Alison Jones and Brenda Sufirin, *EU Competition Law: Text, Cases, and Materials* (Oxford: Oxford University Press, 2016), 91.

اتحادیه اروپا و سه کشور دیگر (نروژ، لیختنشتاین و ایسلند)، «منطقه اقتصادی اروپا» را تشکیل می‌دهند و قوانین

اقدامات هماهنگ بین شرکت‌هایی را که هدف آن‌ها جلوگیری یا محدودیت رقابت در بازار داخلی است ممنوع می‌کند. ممنوعیت کارتل مرکز ثقل حقوق رقابت اتحادیه اروپاست که هدف آن محافظت از بازار داخلی در برابر هرگونه تبانی بین شرکت‌های مستقل است.^{۸۹} بند یک ماده ۱۰۱ «معاهده»، فهرستی از انواع قراردادهای زیان‌باری را نام می‌برد که هدف آن‌ها محدودیت رقابت است. فرض بر این است که قراردادهای ذکرشده در این ماده دارای آثار منفی بر بازار هستند که نیازی به بررسی اثر آن‌ها بر رقابت نیست.^{۹۰} اگرچه این بند، هر نوع توافق محدودکننده رقابت را ممنوع می‌کند بند سه این ماده معافیت‌هایی از این ممنوعیت را پیش‌بینی کرده است. برخی از توافق‌ها در عین اینکه ضد رقابتی‌اند به مزایای رقابتی، مانند ورود بازیگران جدید به بازار یا معرفی محصولات جدید، منجر می‌شوند. برای ارزیابی کامل اثر یک توافق خاص بر رقابت، باید تمام عوامل مربوطه با جزئیات، در نظر گرفته شوند: اندازه و تعداد رقبا، وفاداری مشتری به برندهای موجود، حقوق مالکیت معنوی موجود و غیره.^{۹۱} ماده ۱۰۲ «معاهده»، مکمل قواعد حقوق رقابت اتحادیه اروپاست و رفتار معینی را از سوی شرکت‌هایی که موقعیت مسلط در یک بازار معین دارند محدود می‌کند. اگرچه شرکت‌های مسلط اصولاً آزادند نظیر رقبای خود در فعالیتهای اقتصادی متنوع شرکت کنند؛ اما نباید مانع رقابت در بازار شوند.^{۹۲} صرف تسلط بر بازار غیرقانونی نیست. تسلط بسیاری از بازیگران جهانی مانند «مایکروسافت» یا «اینتل» نتیجه مستقیم اختراعات و کارآفرینی آن‌هاست و رژیم رقابت به‌طور کلی چنین تلاش‌هایی را تشویق می‌کند؛ بنابراین تا زمانی که سوءاستفاده صورت نگیرد نمی‌توان به نقض ماده ۱۰۲ پی برد.^{۹۳} در اتحادیه اروپا جریمه مالی شرکت‌ها ابزار اصلی در پیشگیری از تخلفات ضد تراست است که ممکن است با جریمه مالی یا حتی حبس اشخاص خصوصی ترکیب شود. حقوق رقابت اروپا نه‌تنها از طریق مجازات‌های اداری یا کیفری، بلکه از طریق دعاوی مدنی شرکت‌ها و اشخاص زیان‌دیده از رفتار ضد رقابتی در دادگاه‌های ملی اجرا می‌شود.^{۹۴}

رقابت اروپا در سراسر این منطقه و نه فقط در اتحادیه اروپا اعمال می‌شود.

89. Moritz Lorenz, *An Introduction to EU Competition Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 309.

90. Ibid, 312.

91. Ibid, 128.

92. Ibid, 188.

93. Ibid, 189.

94. Ibid, 331.

۸- پیش‌نویس دستورالعمل «اقدامات احتیاطی»^{۹۵} شرکت‌های بزرگ برای حفاظت از حقوق بشر و محیط‌زیست»

اخیراً قانونگذاران اتحادیه اروپا پیش‌نویس دستورالعمل جدیدی را برای شرکت‌های بزرگ تهیه کردند که با توجه به مقیاس بزرگ شرکت‌های چندملیتی در مورد آنها نیز مجری خواهد بود؛ بنابراین لازم است در این قسمت نگاهی به این پیش‌نویس قانونی داشته باشیم.

دستورالعمل «اقدامات احتیاطی شرکت‌های بزرگ برای حفاظت از حقوق بشر و محیط‌زیست» شرکت‌های بزرگ را متعهد می‌کند اثرات منفی ناشی از فعالیت‌های خود را بر حقوق بشر و محیط‌زیست از قبیل کار کودکان، برده‌داری، استثمار نیروی کار، آلودگی، جنگل‌زدایی، زیاده‌روی در مصرف آب یا آسیب به اکوسیستم کاهش دهند. به موجب این دستورالعمل شرکت‌های بزرگ ملزم‌اند برنامه‌ای را اتخاذ کنند که اطمینان حاصل شود الگوی کسب‌وکار آنها با «محدود کردن گرمایش جهانی به ۱/۵ درجه سانتی‌گراد» مطابقت دارد. شرکت‌های با بیش از ۱۰۰۰ کارمند از مزایای مالی برای اجرای این طرح برخوردار خواهند شد. این قانون برای شرکت‌های اتحادیه اروپا با بیش از ۵۰۰ کارمند و گردش مالی بیش از ۱۵۰ میلیون یورو در سراسر جهان اعمال می‌شود. همین‌طور شرکت‌هایی که دارای بیش از ۲۵۰ کارمند و گردش مالی بیش از ۴۰ میلیون یورو باشند که حداقل ۲۰ میلیون یورو در یکی از بخش‌های زیر کسب کنند مشمول تعهدات این قانون می‌گردند: تولید و تجارت عمده منسوجات، پوشاک و کفش، کشاورزی از جمله جنگل‌داری و شیلات، تولید مواد غذایی و تجارت مواد خام کشاورزی، استخراج و تجارت عمده منابع معدنی یا ساخت محصولات مرتبط و ساخت‌وساز. این قانون همچنین در مورد شرکت‌ها یا شرکت‌های مادر غیراروپایی با گردش مالی معادل در اتحادیه اروپا اعمال می‌گردد. شرکت‌ها باید اثرات منفی ناشی از فعالیت‌های خود و «شرکای بالادستی و پایین‌دستی خود»^{۹۶} از جمله در بخش‌های تولید، عرضه، حمل‌ونقل و ذخیره‌سازی، طراحی و توزیع را شناسایی و ارزیابی کنند و علاوه بر انجام اقدامات لازم برای پیشگیری، کاهش یا پایان دادن آنها، خسارات وارده را جبران نمایند. شرکت‌ها برای انجام این کار، ملزم به انجام سرمایه‌گذاری، کسب تضامین قراردادی از شرکا، بهبود طرح تجاری خود یا حمایت از شرکای خود در «کسب‌وکارهای کوچک و متوسط»^{۹۷} خواهند بود. هر کشور عضو

95. Due diligence.

96. Their upstream and downstream partners.

97. Small and medium-sized enterprises.

اتحادیه اروپا یک مرجع نظارتی برای نظارت بر اجرای این تعهدات شرکت‌ها تعیین خواهد کرد. مقامات نظارتی می‌توانند ضمن انجام بازرسی‌ها و تحقیقات، مجازات‌هایی را برای شرکت‌های متخلف از جمله «نام بردن و شرمساری»^{۹۸} و جریمه‌هایی تا سقف ۵ درصد گردش مالی خالص آن‌ها اعمال کنند. شرکت‌ها در قبال نقض تعهدات خود مسئول هستند و متضرران از فعالیت آن‌ها حق جبران خسارت را خواهند داشت. به‌منظور ایجاد انگیزه در این شرکت‌ها مقرر شد پیروی از تعهدات این قانون به‌عنوان معیاری برای اعطای «قراردادهای عمومی و امتیازی»^{۹۹} در نظر گرفته شود. پیش‌نویس این قانون توسط کمیسیون اروپا در ۲۳ فوریه ۲۰۲۲ ارائه شد و قبل از اجرایی شدن نیاز به تأیید رسمی کمیته امور حقوقی و پارلمان اروپا و همچنین شورای اروپا دارد.^{۱۰۰}

همان‌طور که پیش‌تر بیان شد این قانون ناظر به مسائل زیست‌محیطی، حقوق بشری و سایر حوزه‌هایی است که تخطی از آنها در اغلب موارد توسط شرکت‌های چندملیتی در دعاوی بین‌المللی مورد ادعاست. از این رو نظر به اینکه شرکت‌های چندملیتی در مقایسه با شرکت‌های دیگر بیشتر در معرض این تخلفات اند می‌توان برداشت کرد تکالیف مقرر در این قانون غالباً متوجه شرکت‌های چندملیتی خواهد بود.

نتیجه‌گیری

در این مقاله به اقدامات اتحادیه اروپا و چگونگی برخورد آن با شرکت‌های چندملیتی اروپایی که شرکت مادر در یکی از کشورهای عضو مستقر یا ثبت شده است بحث شد. قوانین اتحادیه اروپا پیامدهای رفتاری خاصی در الگوهای سرمایه‌گذاری و عملیات شرکت‌های چندملیتی در سطح کلی دارد. در حقوق اتحادیه اروپا مقرراتی مختص به شرکت‌های چندملیتی قانونگذاری نشده ولی با توجه به ماهیت فراملی بودن قوانین آن در محدوده این اتحادیه و تنظیم‌گری مسائل مربوط به شرکت‌ها و فعالیت‌های آن‌ها می‌توان موارد قانونی‌ای راجع به ساختارهای شرکتی مصوب در اتحادیه اروپا با کارکرد چندملیتی که شامل «شرکت سهامی با مسئولیت محدود» و «گروه منافع اقتصادی اروپا» می‌گردد؛ ایجاد شرکت چندملیتی از طریق ادغام فرامرزی اروپایی؛ مقررات بازار

98. Naming and shaming.

99. Public and concession contracts.

100. European Parliament. "Corporate Due Diligence Rules Agreed to Safeguard Human Rights and Environment." Press release, March 21, 2024.

<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231205IPR15689/corporate-due-diligence-rules-agreed-to-safeguard-human-rights-and-environment>.

داخلی اروپا که محدودیت‌های آزادی تأسیس ثانویه را لغو می‌نمایند؛ مقررات در حمایت از سهام‌داران و کارمندان؛ مقررات مرتبط با رفتارهای ضد رقابتی شرکت‌های چندملیتی و پیش‌نویس دستورالعمل «اقدامات احتیاطی شرکت‌های بزرگ برای حفاظت از حقوق بشر و محیط‌زیست» را شامل شرکت‌های چندملیتی دانست.

ساختارهای شرکتی چندملیتی در اتحادیه اروپا برابر دستورالعمل‌های حقوق شرکت دو نوع معرفی شدند (شرکت سهامی عام با مسئولیت محدود و گروه منافع اقتصادی اروپا) و اهم ویژگی‌های آنها مورد بحث قرار گرفت. دانسته شد بسیاری از شرکت‌های چندملیتی از طریق ادغام فرامرزی که در سراسر اتحادیه اروپا نیز متداول است تشکیل می‌شوند. قانونگذار اروپایی به‌وسیله دستورالعمل‌های «سی بی ام ۱» و «سی بی ام ۲» یک چهارچوب کامل برای ادغام‌های فرامرزی در سطح اتحادیه اروپا ایجاد کرد که قوانینی هماهنگ و تقریباً برای تمام جنبه‌های یک فرایند ادغام فرامرزی ارائه می‌دهد. مقامات ضد انحصار اتحادیه اروپا برای جلوگیری از افزایش قیمت‌های کاذب و انحصار بازار توسط شرکت‌های چندملیتی، آن‌ها را ملزم می‌کنند تا قبل از آغاز فرایند ادغام از کمیسیون اروپا مجوز اخذ کنند. گاهی یک شرکت اروپایی برای تبدیل شدن به یک شرکت چندملیتی قصد تأسیس شعبه یا یک شرکت فرعی در کشور عضو دیگر می‌کند که بستر قانونی آن توسط مقررات آزادی فراهم شده است. بر اساس معاهده عملکرد اتحادیه اروپا کشورهای عضو حق ندارند ممنوعیت‌ها یا محدودیت‌هایی را برای تأسیس یا ارائه خدمات اشخاص حقیقی و حقوقی دارای تابعیت یک کشور عضو ایجاد نمایند. برای توضیح این موضوع دو قضیه «سنتروس» و «ایسپایر آرت» مطرح شد که در آن‌ها دیوان دادگستری اروپا تفسیر جدیدی از مقررات معاهده فوق ارائه نمود به این صورت که حتی در صورت غیرفعال بودن شرکت اصلی می‌توان اقدام به تأسیس مؤسسه ثانویه در کشور عضو دیگر کرد و تمام فعالیت‌های تجاری را از طریق آن انجام داد و کشور مقصد حق ایجاد هیچ‌گونه مانع یا محدودیتی در این خصوص ندارد. سپس از آنجایی که قضایای بسیاری گزارش شده که در آنها شرکت‌های چندملیتی ناقض حقوق سهام‌داران و کارمندان خود بوده‌اند راهکارها و تدابیری که در حقوق اتحادیه اروپا برای پیشگیری یا کاهش این نوع آسیب‌ها از طریق دستورالعمل پیش‌بینی شده مورد بررسی قرار گرفت. مقررات حقوق رقابت اتحادیه اروپا نیز نقش بسزایی در کنترل و مدیریت شرکت‌های چندملیتی دارند و با اینکه این مقررات به‌طور خاص برای آن‌ها وضع نشدند، با لحاظ قابلیت‌های شرکت‌های چندملیتی در غلبه بر سایر رقبا و ایجاد موقعیت مسلط در بازار و ارتکاب رویه‌های ضد

رقابتی، این نوع شرکت‌ها بیشتر در کانون توجه مراجع رقابت‌اند و تکالیف بیشتری بر عهده دارند. همان‌طور که بیان شد هدف اصلی قوانین رقابت کنترل رقابت است و نه کنترل شرکت‌های چندملیتی اما به هر حال وقتی این شرکت‌ها به‌گونه‌ای عمل می‌کنند که این قوانین را نقض می‌کنند مانند شرکت‌های داخلی تحت کنترل قرار می‌گیرند و عملیات آن‌ها منجر به واکنش‌های مقرراتی در هر سه حوزه اصلی حقوق رقابت می‌شود و در نهایت پیش‌نویس دستورالعمل «اقدامات احتیاطی شرکت‌های بزرگ برای حفاظت از حقوق بشر و محیط‌زیست» که قانونگذاران اتحادیه اروپا برای شرکت‌های بزرگ تهیه کردند در مورد شرکت‌های چندملیتی نیز با توجه به مقیاس بزرگ اکثر قریب به اتفاق آنها اجرا می‌گردد. همان‌طور که گفته شد این قانون ناظر به مسائل زیست‌محیطی، حقوق بشری و سایر حوزه‌هایی است که تخطی از آنها در غالب موارد توسط شرکت‌های چندملیتی در دعاوی بین‌المللی ادعا می‌شود و آن‌ها بیشتر در معرض این تخلفات‌اند؛ بنابراین تکالیف مقرر در این قانون غالباً متوجه شرکت‌های چندملیتی خواهد بود.

در نتیجه قوانین مذکور نه خصوصاً برای شرکت‌های چندملیتی و به‌صورت یکجا بلکه به‌صورت عام برای تمامی شرکت‌های اروپایی و در طول زمان ایجاد شدند که به طریق مورد بحث در این مقاله چهارچوبی راجع به حقوق شرکت‌های چندملیتی ارائه می‌دهد؛ لذا با وجود اینکه مقرره‌ای خاص راجع به شرکت‌های چندملیتی در اتحادیه اروپا وضع نشده است؛ اما قوانین موضوعه آن به شکلی تدوین‌یافته که به‌طور غیرمستقیم فعالیت این‌گونه شرکت‌ها را تنظیم‌گری می‌کند و می‌توان نتیجه گرفت به‌طور کلی شرکت‌های چندملیتی برای فعالیت در اتحادیه اروپا حقوق و تکالیف فوق برای آن‌ها در نظر گرفته می‌شود.

در ایران اگرچه «قانون اجازه ثبت شعبه یا نمایندگی شرکت‌های خارجی» مصوب ۱۳۷۶ اجازه فعالیت محدود به شرکت‌های چندملیتی از طریق ثبت شعبه یا نمایندگی در ایران را می‌دهد؛ اما شایسته است از یک طرف به‌منظور آزادسازی اقتصادی و جذب حداکثری سرمایه‌گذاران خارجی به‌خصوص شرکت‌های چندملیتی جهت بهره‌مندی از مزایای آن‌ها (نظیر تخصص، فناوری و سرمایه) و در راستای تحقق رونق و توسعه اقتصادی در کشور، کاهش یا حذف مقررات محدودکننده موجود مانند ممنوعیت فعالیت در شماری از بخش‌های اقتصادی، ممنوعیت تأسیس شرکت، محدودیت در تملک سهام یا سهم‌الشرکه شرکت‌ها، تحمیل تعهدات خاص، اعمال تبعیض‌آمیز و ... را در دستور کار قرار داد و از طرف دیگر، برای جلوگیری از سلطه

شرکت‌های چندملیتی بر بازار و فعالیت‌های مخرب آن‌ها، با الهام‌گیری از الگوی قانونی اتحادیه اروپا و پیاده‌سازی یک نظام قانونی منسجم در همه ابعاد و به شکل بومی، قانونگذاری‌های لازم صورت پذیرد.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- اشمیتوف، کلايو ام. حقوق تجارت بين الملل. جلد اول. ترجمه بهروز اخلاقی. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۸.
- نصیری، مرتضی. حقوق تجارت بين المللی در نظام حقوق ایران. تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۳.

ب) منابع انگلیسی

Books:

- Andenas, Mads, and Frank Wooldridge. *European Comparative Company Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Bachner, Thomas. *Creditor Protection in Private Companies: Anglo-German Perspectives for a European Legal Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Chalmers, Damian, Gareth Davies, and Giorgio Monti. *European Union Law: Cases and Materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Craig, Paul, and Gráinne de Búrca. *EU Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Gatto, Alexandra. *Multinational Enterprises and Human Rights: Obligations under EU Law and International Law*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011.
- Goulding, Simon. *Company Law*. London: Cavendish Publishing Limited, 1999.
- Horspool, Margot, and Matthew Humphreys. *European Union Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Jones, Alison, and Brenda Sufryn. *EU Competition Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2016.
- Kaczorowska, Alina. *European Union Law*. London: Routledge-Cavendish, 2016.
- Lorenz, Moritz. *An Introduction to EU Competition Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Muchlinski, Peter. *Multinational Enterprises & the Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Journal Articles:

- Barrett, Kathie. “International Law Developed Through the European Union.” *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, January 31, 2023.
- Giuliani, Elisa, and Chiara Macchi. “Multinational Corporations’ Economic and Human Rights Impacts on Developing Countries: A Review and Research Agenda.” *Cambridge Journal of Economics* 38, 2 (2014).
- Karavias, Markos. “Shared Responsibility and Multinational Enterprises.” *Netherlands International Law Review* 62, 2 (2015), 91–117.

- Wolff, Morris H. “Multinational Corporations: A Framework of Law for the European Community.” *Case Western Reserve Journal of International Law* 8, no. 2 (1976).
- Nowak, G. Philip. “The Multinational Corporation as a Challenge to the Nation-State: A Need to Coordinate National Competition Policies.” *Vanderbilt Law Review* 23, 1 (December 1969).
- Papadopoulos, Thomas. “Legislation Commentary: Amendments on the EU Harmonization of Cross-Border Mergers after the Adoption of Directive 2019/2121.” *European Business Law Review* 34, 5 (September 2023), 893–938.
- Papadopoulos, Thomas. “EU Regulatory Approaches to Cross-Border Mergers: Exercising the Right of Establishment.” *European Law Review* 1 (2011), 71–97.
- Parjoleanu, Raluca. “The Role of Multinational Corporations in the European Union.” *Postmodern Openings* 11, 4 (2020), 109–126.
<https://doi.org/10.18662/po/11.4/225>.
- Stiglitz, Joseph E. “Regulating Multinational Corporations: Towards Principles of Cross-border Legal Frameworks in a Globalized World Balancing Rights with Responsibilities.” *American University International Law Review* 23, 3 (2007).
- Reports, Working Papers, and Online Sources:
 - European Parliament. “Corporate Due Diligence Rules Agreed to Safeguard Human Rights and Environment.” March 21, 2024.
<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20231205IPR15689/corporate-due-diligence-rules-agreed-to-safeguard-human-rights-and-environment>.
 - Schmidt, Jessica. “Cross-border Mergers and Divisions, Transfers of Seat: Is There a Need to Legislate, Policy Department for Citizens’ Rights and Constitutional Affairs.” March 29, 2024.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556960/IPOL_STU\(2016\)556960_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/556960/IPOL_STU(2016)556960_EN.pdf).
 - Smyth, Keith. “The Cross Border Merger Regulations and The European Public Limited Liability Company Regulations—An Analysis.” 2024.
<https://www.dilloneustace.com/download//1/Analysis%20of%20SE%20Regulations%20Cross%20Border%20Merger%20Regulations%20-%20Dec%202009.pdf>.
- Book Chapter:
 - Witte, Bruno de. “EU Law: Is It International Law?” In *European Union Law*, edited by Steve Peers and Catherine Barnard, 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2023.
- Cases and Legislation:
 - Case C-212/97, *Centros Ltd v Erhvervs- og Selskabsstyrelsen*, March 9, 1999.
 - Case C-167/01, *Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam v Inspire Art Ltd*, September 30, 2003.
 - Council Regulation (EEC) 2137/85, 1985 on the European Economic Interest Grouping (EEIG).
 - Council Regulation (EC) 2157/2001 of October 8, 2001 on the Statute for a European Company (SE), and Council Directive 2001/86/EC 8, 2001 supplementing the Statute for a European Company with regard to the involvement of employees.